

ATATÜRK İLKE VE İNKILAPLARININ KIBRIS'A VE KIBRIS TÜRK KADINLARINA YANSIMALARI

Araş. Gör. Sibel AKGÜN*

ÖZET

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu sonrası gerçekleştirilen Atatürk İlke ve İnkılâpları (Harf İnkılâbı, Kılık - Kıyafet Kanunu, Medeni Kanun, Soyadı İnkılâbı vs.) o dönemde İngiliz Sömürge Yönetimi idaresinde bulunan Kıbrıs Türk Toplumunu arasında oldukça hızlı bir biçimde benimsenmiştir. Harf İnkılâbı, Kılık- Kıyafet Kanunu, Soyadı İnkılâbı vs. gibi değişiklikler yasa gerektirmediği için Kıbrıslı Türkler tarafından derhal uygulanmıştır. Atatürk döneminde Kıbrıs Türkleriyle Türkiye arasında başlayan ve gelişen ilişkilerle Kıbrıs Türk Toplumunun eğitim, öğretim, dil ve kültür konularında Türkiye'ye karşı olan ilgisi daha da artarken. Atatürk İlke ve İnkılâplarının Kıbrıs'ta yaygınlaşıp kökleşmesi de sağlanmıştır. Özellikle Kılık- Kıyafet İnkılâbı, Medeni Kanun gibi kadın haklarını ilgilendiren inkılâplar, Kıbrıs Türkleri arasında en kolay ve en hızlı benimsenen inkılâplardan olmuştur. Hatta bu konuda Türkiye'den bile daha hızlı bir gelişme gözlenmiştir. Bu çalışmada Atatürk İlke ve İnkılâplarının Kıbrıs Türk kadınları üzerindeki etkisi incelenecektir. Bu bağlamda Kılık- Kıyafet, Medeni Kanun ve diğer kadın hakları ile ilgili gelişmeler ele alınarak, Kıbrıs Türk kadınlarının yaşadığı değişim irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kadın, Kadın Hakları, Atatürk İnkılâpları, Türkiye

* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

REFLECTIONS OF ATATURK'S PRINCIPLES AND REVOLUTIONS ON CYPRUS AND CYPRUS TURKISH WOMEN

ABSTRACT

Atatürk' s Principles and Revolutions (alphabet reformation, cloth reformation, civil law, surname reformation, etc.) performed after the foundation of Turkish Republic, were adopted by Cyprus Turkish society quite rapidly, who were under the rule of English Colonial Regimen at that time. Because changes such as Alphabet reformation, cloth reformation, civil law, surname reformation, etc. does not require law , they were immediately practised by Cyprus Turks. With the relations founded and developed between Turkey and Cyprus Turks at the time of Atatürk, Cyprus Turkish society got more interested in Turkey about subjects such as education and training, language and culture and also Atatürk' s Principles and Revolutions was expanded and rooted in Cyprus. Especially cloth reformation and women rights were among the reformations that were adopted most easily and rapidly by Cyprus Turks. it was even observed that there was a faster development about this subject there than there was in Turkey. Women took place in social life and adapted to the modern life style brought by Atatürk' s Revolutions through the organization of both Cyprus Turkish press and public opinion and Cyprus Turkish women.

Key Words: Cyprus, Woman, Woman Rights, Atatürk 's Revolutions, Turkey

I- ATATÜK İLKE VE İNKILÂPLARININ KIBRIS TÜRK TOP- LUMUNA YANSIMASI

Kıbrıs Türkleri Atatürk döneminde Türkiye'ye olan sevgilerini, umutlarını hiç kaybetmemiş ve Ulusal Kurtuluş Savaşına kendi ölçülerinde katkı yapmaya çalışmışlardır. Yeni Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu ile birlikte ise Atatürk İlke ve İnkılaplarını hiçbir zorlama olmaksızın benimseyerek uygulamak için yoğun bir çaba sarf etmişlerdir. Kıbrıs Türk toplumu İngiliz Sömürge Yönetimine karşı 1950'li yılların ortalarına kadar verdikleri mücadele sonucu Türkiye'de uygulanan Atatürk İlke ve İnkılaplarını aynen benimseyerek , yürürlüğe koymuşlardır. Konuyu daha iyi anlayabilmek için bu mücadelenin detaylarına bakmak yararlı olacaktır.

I-A- Kıbrıs Türklerinin Kurtuluş Savaşına Katkıları Ve Yeni Tür- kiye Cumhuriyetine Bakışları

1878 Osmanlı - Rus savaşında Osmanlılara yardım vaadi ile Kıbrıs'a gi- ren İngiltere, 1914 yılında adayı ilhak ederek Büyük Britanya topraklarına katmıştır. Kıbrıs Türkleri arasında büyük düş kırıklığı yaratan bu ilhak kararı karşısında Kıbrıs Türk toplumunun varlığını koruma ve Enosise engel ol- ma olmak üzere iki yönlü bir mücadelesi başlamıştır. İngiltere adayı ilhakı sonucu tüm Kıbrıslıları kendi vatandaşlığına geçirirken Kıbrıslı Türkler de ya İngiliz vatandaşlığına geçmiş ya da Türkiye'ye göç etmiştir. Aynı dö- nemde Kıbrıslı Türkler içinde buldukları zor durum karşısında 10 Aralık 1918'de Meclisi Milliyi toplayarak Birinci Dünya Savaşı sonrası parçalan- mış olan Osmanlı İmparatorluğunun enkazı karşısında Kıbrıs Türk toplu- mumun hak ve hukukunu koruma azmini kanıtlamak ve kendi içinde ulu- sal birlik ve bütünlük bilincini yaratmak amacını taşımışlardır. Kıbrıs Türk- lerinin zor günler geçirdiği bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu dağılmış ve .büyük bölümü işgal edilmiş durumdaydı. Mustafa Kemal ve arkadaş- ları Anadolu'da dağılan imparatorluktan yeni bir Türk devleti yaratmanın mücadelesine başlamıştı. Kıbrıs Türk toplumu da Birinci Dünya Savaşı ye- nilgisinin ardından Türkiye'de başlatılan kurtuluş ve bağımsızlık hareketi- ni yakından izlemeye başlamışlardır.

Meclis-i Milli toplantısının ardından Lefkoşa'da yayımlanmaya başla- yan Doğru Yol, Söz ve Vatan gazeteleri ile Larnaka'da Eylül 1920'de ya- şama geçirilen aylık İrşad dergisi Türkiye'deki milli hareketi ve ulusal di- renişi, Mustafa Kemal'in başlattığı Kurtuluş Savaşıyla Ankara'daki bir Milli Meclisle Milli bir Hükümet kurulması olaylarını Kıbrıs Türk toplu-

muna duyurmaktaydı. Basın yoluyla yapılan bu haberler ve bilgi aktarımının yanı sıra adanın her yanında kurulan cemiyetler, kulüpler, dernekler kanalıyla da halka yansıtılmakta, bu kuruluşların sosyal etkinlikleri ile de milli birlik ve bütünlüğün yanı sıra Türkiye'deki kurtuluş mücadelesine maddi manevi katkı gerçekleştirilmekteydi. Neşr-i Maarif Cemiyeti, Muhacirin-i İslamiye'ye Yardım Cemiyeti, Maarifi Geliştirme Cemiyeti, Maarifi Himaye Cemiyeti, Himaye-i Mekatip bu örgütlenme coşkusu içinde kurulan cemiyetlerin başında gelmekte idi. Diğer kasaba ve bazı Türk köylerinde de benzer hayır cemiyetleri kurulmuş ve hepsi de kendi koşulları ve olanakları ölçüsünde etkinlikler yapmaya çalışmıştır.¹

Kıbrıs'ta 1920 ile 1922 yılı arasında Kuvay-ı Milliye'ye ve Yunan saldırısına uğrayan Anadolu'daki Türk halkına yardım için gönüllü gençler ve kadınlar tarafından 20 civarında piyes oynanmış ve müsamere düzenlenmiştir. Bu arada birçok gönüllü Kıbrıs Türkü de Kurtuluş Savaşına katılmak üzere Anadolu'ya gitmiştir. O günlerde yayınlanan Söz gazetesinde yüzbaşılığa kadar yükselen bu Kıbrıslı Türklerden bazılarının kahramanlıkları anlatılmaktadır. Bunların arasında Atatürk'ün takdirini kazanmış, madalya ile onurlandırılmış ve hatta Atatürk'ten soyadı almış olanlar da vardı. Bu dönemde köylerde, kentlerde bağışlar yapılmakta, bayramlarda kurban derileri Hilal-i Ahmer'e (Kızılay'a) yardım maksatlı toplanmakta, yerel gazetelerin de teşvik ve kampanyaları sonucunda adanın her yanında eğitim seferberliği başlatılarak okullar için yardım toplanmakta idi. Toplumun örgütlenmesi basının en belli başlı konusunu oluştururken, halkı sürekli olarak uyarıcı, teşvik edici telkinler, yorumlar ve görüşlere yer verilmekteydi.²

1919 yılında Enosis hayallerinin artık gerçekleşeceği, hatta Anadolu'nun Ege bölümünü de içine alacak şekilde büyük bir Yunan Cumhuriyeti devleti kurulacağı şeklindeki Rum basınında çıkan yazılar çıkmakta, yorumlar yapılmaktaydı. Tüm bu Rum tahrikleri ve Enosis isteklerinin her gün belirtilmesi karşısında Kıbrıs Türk toplumu çareyi örgütlenmekte, Türkiye'de Mustafa Kemal'in başlattığı Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasında bulmaktaydı. Bu nedenle 1919- 1922 yılları arasında hem örgütlü bir birlik yaratmak, hem de Anadolu'daki kurtuluş mücadelesini İngiliz Sömürge Yönetiminin baskı ve denetimine karşın, elindeki tüm olanaklarla desteklemek Kıbrıs Türklerinin tek amacı olmuştur.

¹ Ahmet Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs 11878- 1952** (Lefkoşa, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, Nisan 1996), 189.

² Sabahattin İsmail, Ergin Birinci, **Atatürk Döneminde Türkiye- Kıbrıs İlişkileri (1919- 1938)**, (Lefkoşa, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları- 8), 3.

II- ATATÜRK İLKE VE İNKILÂPLARININ KIBRIS'TA UYGULANMASI

Anadolu'daki Kurtuluş savaşının zaferle sonuçlanması, Kıbrıs'ta Türk toplumunun gelecek endişesini giderici, moral ve güven yaratıcı bir hava yarattı. 1923 Lozan Antlaşması ile dünyanın tanıdığı bağımsız Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk önderliğinde yeni yeni hamleler, inkılâplar gerçekleştirerek çağdaş bir devlet olma süreci içine girmişti. Artık Kıbrıs Türk toplumunun kendi varlığını korumak ve güçlendirmek çabaları, Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve ulusal devlet yapısından da cesaret alarak daha etkili bir döneme girmekteydi. 1919- 1938 yılları arasında Kıbrıs Türk basınında Atatürk ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne ilişkin haberler her zaman ön planda oldu. Yeni Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs'ta genç kuşakların eğitilmesine özel bir önem verdi. Türkiye'den Kıbrıs'a öğretmenler gönderildi ve yüksek öğrenim için yetenekli gençler Türkiye Cumhuriyeti'nin yardımı ile doktor, avukat, eczacı *y.b.* dallarında öğrenim gördü. Yine Türkiye ile Kıbrıs Türkleri arasında Atatürk dönemi Türkiye'sinde ticaret faaliyetleri yürütülürken, sosyal, kültürel ve sportif ilişkilerde devam etti. 1920'li yıllardan itibaren tiyatro toplulukları, ses sanatçıları ve futbol takımları adayı ziyaret etti. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra kutlanmaya başlayan 23 Nisan, 29 Ekim, 30 Ağustos gibi ulusal bayramlar aynen Kıbrıs Türkleri tarafından da benimsenerek, ortak heyecanı simgeleyen bu bayramların önemi Kıbrıs Türk basınında vurgulandı. İngiliz Sömürge Yönetiminin tüm baskılarına karşın, okullarda ve spor sahalarında sürdürülen kutlamalar, evlere bayrak çekilmesi ve Türkiye Konsoloslughunu ziyaret aksatılmadı.³

Atatürk İlke ve İnkılâpları hiçbir yasal zorlama olmadan Kıbrıs Türk halkının kendi isteğiyle yalından izlenmeye, günün koşulları içinde mümkün olan en iyi şekilde, en içten duygularla uygulanmaya çalışıldı. Bunlardan belli başlıları şunlardı;

II-A- Harf inkılâbı

Bir toplumun millet olabilmesini sağlayan en önemli öğelerden bir kuşkusuz dildir. Türk milleti de yüzyıllardır Türkçe konuşmakta ve Türkçe yazmakta idi. Dilin önemi Cumhuriyet döneminde daha da iyi kavranarak bütün yönleriyle ele alındı. Türkiye'de Mayıs 1928'de Dil Encümeni yapı-

³ Ibid., 137- 177.

larak Arap Alfabesinin Latinleştirilmesi çalışmaları başlatıldı. Türkiye Anayasasının “ Devrim Kanunları” olarak nitelediği sekiz kanundan bir tanesi olan “ Türk Harflerinin Kabul Edilmesi Hakkındaki Kanun “ 1 Kasım 1928 yılında yürürlüğe girdi. Türkiye’deki Milli Mücadeleyi bütün benlikleri ile destekleyen, yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasını ve hayata geçirilen yeni inkılâpları hararetle benimseyen Kıbrıs Türkleri, Harf İnkılâbının ardından süratle Latin Harflerini benimsemiştir. Bu durum Kıbrıs Türk toplumu basınına bakıldığında çok açık bir biçimde görülmektedir. Harf İnkılâbı, Kıbrıslı Türklerin Türkiye ile aynı zaman diliminde uyguladıkları inkılâpların başında gelir. Bu hareketin öncüsü olarak “ Söz “ gazetesinden Mehmet Remzi Okan başta gelmektedir. 4 Ekim 1928 tarihli Söz gazetesi eski Türkçe olan başlığını değiştirerek, yeni Türk harflerinden oluşan bir başlıkla yayını sürdürmeye başlar. Gazetenin haberleri önemli bir süre hem Türkçe hem de Osmanlıca verilir. 1 Ocak 1929 tarihinden itibaren ise, Söz gazetesi başlığın etrafındaki tüm yazılar da Türkçe olarak yazılarak, içeriğindeki bir kısım haberleri Latin harfleri ile verilmeye başlanır. Zaman içinde gazete tümüyle Latin harfleri ile yayını devam ettirir. 23 Ağustos 1928’de toplanan Öğretmenler Cemiyeti Kurulu ise Türkiye’de Latin Harfleri kabul edildiği zaman bunun Kıbrıs’ta da kabul edilmesini karara bağladı. Bu karar bir toplumsal baskı unsuru olarak İngiliz Sömürge Yönetimini tarafından dikkate alınmak zorunda kaldı ve 3 Ocak 1929 yılında İngiliz Yönetimi o yıl yapılacak Türkçe hükümet imtihanları için yeni Türk harfleri ile basılan Kıraat Kitabının okutulacağını açıkladı. Yeni harflerin yaygın bir şekilde kullanılması için İngiliz Sömürge Yönetiminin oluşturduğu Komisyon halk arasında yeni alfabenin yayıldığını ve resmi yazışmaların yeni alfabeye yapılmasını tespitini yaptı. Hükümet ise kendisine sunulan Komisyon Raporu doğrultusunda Nisan 1930’da bir Emirname yayınlamakla memurların yeni Türk alfabesini öğrenmelerinin zorunlu olduğunu duyurdu. Böylece İngiliz Sömürge Yönetimi ada Türklerinin kabullenip benimsediği Harf İnkılâbına ayak uydurduğunu resmen ilan etmiş oldu.⁴

Kıbrıslı Türkler arasında Türkçe alfabeyi öğrenmek için büyük gayret sarf edilirken, halk Türkiye’den gelen alfabelerden edinmek için kuyruklar oluşturuyor, öğretmenler ve kulüpler Kıbrıs Türk toplumuna yeni Türk alfabesini öğretmek için kurslar açıyorlardı. Atatürk İnkılâplarının Kıbrıs’ta

⁴ Erdal Yurdakul, **Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılâplarının Kıbrıs ‘ta Uygulanması**, (Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2002), 57- 62.

Türk toplumu tarafından günü gününe ve hiçbir yasal veya idari zorlama olmadan uygulanışı Ankara tarafından da takdirle izleniyordu. Türkiye bu takdiri sonucu Harf İnkılâbının Kıbrıs'ta uygulanışını kolaylaştırmak için maddi katkılarla da yaptı ve Söz gazetesi sahibi Mehmet Remzi Okan'ın Almanya'dan sipariş edilen yeni Latin Harflerini almak için İstanbul'a gittiğini işiten Atatürk bu girişimden çok memnun kalarak Söz gazetesinin yeni Latin Harfleri siparişinin parasının ödenmesi için talimatını verdi.⁵

Atatürk'ün Kıbrıs'taki Türk dili yanında eğitim - öğretim ve kültür faaliyetleri içinde Türkiye'nin destek olmasını istediği bilinmektedir. Gerek Türkiye'den gönderilen gerekse Kıbrıs Türk toplumu içinde yetişen seçkin öğretmenler sayesinde de adada ulusal bilincin oluşması ve gelişmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni alfabesi süratle ve büyük bir heyecanla adanın her yanına hiçbir zorlama olmaksızın yayılarak uygulanmaya konmuştur. Bunda Kıbrıs Türk öğretmenlerinin her zaman olduğu gibi topluma öncülüğü devam etmiştir. Böylece 1930 senesi ortalarından itibaren ada Türkleri Arap harflerini terk ederek yeni Latin Harfleriyle yazılan Türk diline sahip çıkmayı başarmıştır.

II-B- Dil İnkılâbı

Kıbrıs Türklerinin Harf İnkılâbını gönülden benimsemelerinden ve Latin Harfleri ile yazıya geçmelerinden sonra Dil İnkılâbı da çabucak benimsenmiştir. Kıbrıs Türkleri bir taraftan yeni alfabenin öğrenilmesi için yoğun çaba sarf ederken, diğer taraftan da Türkçe'nin zenginleştirilmesi amacına yönelik üretilen yeni sözcük ve deyimleri de yakından izlemişlerdir.

Atatürk'ün öncülüğü ile kurulan “ Türk Dil Encümeni “in ürettiği ve Ulus gazetesi aracılığı ile duyurduğu yeni Türkçe kelimeler Kıbrıs Türk basını tarafından benimsenmeye ve yavaş yavaş kullanılmaya başlamıştır. Bu konuda Atatürk'ün kurmuş olduğu Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 6 okunu amblem olarak başlığında kullanan Ses gazetesi öncülüğü yapmıştır. Ses'in yayınlarında kullandığı yeni Türkçe bugün bile kullanılmakta, hatta yenilik bakımından bugün bile anlaşılammaktadır. Ses, Meclis yerine “Kamutay”, iktidar yerine “Erk”, Haber yerine “Duyuk”, Bakanlık yerine “Çevirgenlik” gibi kelimelerle “esenlik”, “gönenç”, “yenlik” v.b. kelimeleri kullanmayı tercih etmekteydi. Kıbrıs'ta Ses'in öncülüğünü yaptığı Dil İnkılâbı zaman içinde yavaş yavaş ancak Türkiye'den daha büyük bir hızla yerleş-

⁵ A. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs*, 21 A.

miştir. Bu arada Dil Encümeni tarafından üretilen birçok kelimedede tutmadığı için sonraları kullanılmamıştır.⁶

Ses gazetesi Güneş- Dil Teorisi'ni de Ulus gazetesinden alıntı yaparak 3 hafta okurlarına sunmuştur. Söz gazetesi de sayfalarında öz Türkçe harflere geniş yer vererek, anlamlarını metin içinde açıklamış, gazetenin ayrı bir köşesinde sözlük başlığı altında Osmanlıca ve yabancı kelimelerin “ Öz dilde “ karşılıklarını vermiştir. Böylece gazeteler Türkiye’de bu konudaki gelişmeleri günü gününe takip ederek, bu yöndeki haberleri okuyucularına sürekli duyurarak alınan kararları uygulamaktan geri kalmamışlardır. Örnek olarak Söz gazetesi 5 Ekim 1934 tarihli sayısında Türkiye’deki “ Türk Dili Bayramını” okuyucularına duyuruyor, 2 Temmuz 1936 tarihli Ses gazetesi de “ Üçüncü Dil Kurultayı” **ile ilgili bir** habere yer veriyordu.⁷

II-C- Lâiklik İlkesi

Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin en belirgin özelliği ve Atatürk’ün gerçekleştirmiş olduğu en büyük inkılaplardan biri de din ve devlet işlerini birbirinden ayırması idi. Bu inkılâp da Kıbrıs Türkleri tarafından en çok benimsenen devrimlerden biri olmuştur.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nde lâiklik ilkesinin Türk toplumunca benimsenmesinde en büyük adım 3 Mart 1924’de halifeliğin kaldırılması olmuştur. Yine aynı gün “ Şer’iye ve Evkaf Vekâleti’nin Kaldırılması” kararı ile birlikte “ Tevhidi Tedrisat “ (Eğitimin Birleştirilmesi) kanunu kabul edilerek önce medreseler Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiş, sonra da kapatılmıştır. 30 Kasım 1925 yılında 677 sayılı kanunla tekke ve zaviyeler kapanmış, tarikatlar yasaklanmış, şeyhlik, babalık, dervişlik, müritlik, seyyitlik vs. uygulama ve unvanların kullanılmasına son verilmiştir. Hukukun laikleşmesi yolunda en önemli adım 1926’da Medeni Kanunun kabulü ile olmuştur. Nisan 1924’de Şer’iye Mahkemelerine son verilmiştir. Böylece çağın şartlarına uymayan dinsel kurumların kaldırılması, halifeliğin lağvedilmesi ve Şer’iye Mahkemelerinin kapatılması genç Türkiye Cumhuriyeti’nin cumhuriyet rejiminin kökleşmesini sağlamıştır.⁸

Kıbrıs Türkleri de Türkiye’deki lâiklik hareketinden etkilenmekte gecikmemişlerdir. Öncelikle 1928 yılında din işlerini Türkiye’de olduğu gibi Ev-

⁶ S. İsmail- E. Birinci, *Atatürk Döneminde Türkiye Kıbrıs İlişkileri*, 241- 242.

⁷ E. Yurdakul, *Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılaplarının Kıbrıs ‘ta Uygulanması*, 66- 68.

⁸ *Ibid.*, 73- 74.

kaf yönetimi altında Müftülüğe bağlamışlar ve Fetva Eminliği haline dönüştürmüşlerdir. Evkaf yönetimindeki Müftülüğün yaptığı ilk yürütme, Türkiye'deki gibi ezanın Türkçe okunmasını sağlamak olmuştur. Kıbrıs Türklerinin lâiklik konusunda attıkları en önemli adımlardan birisi de medrese ve tekelerin kapatılması yönünde tavır takınmışlardır. Nitekim bir süre sonra Lefkoşa'daki Mevlevi Tekkesi kapatılarak müze haline getirilmiştir. 1931 yılında Menemen'de irtica olayları sonucu öğretmen subay Kubilay'ın şehit edilmesi de Kıbrıs Türkleri arasında şok etkisi yaratmış ve bu olayı büyük bir nefretle karşılamışlardır. İlerici ve Atatürkçü Kıbrıs Türk basını bir irtica olayı olarak nitelendirdiği Menemen'deki Kubilay olayını büyük bir dikkatle izleyerek bütün ayrıntılarını vermiştir. Laiklik Kanununun ve Atatürk'ün gerçekleştirdiği dini reformların Kıbrıs'taki en hızlı savunucularından olan Masmum Millet gazetesi sahibi Cengizzade Mehmet Rıfat Bey'de (Con Rıfat) din politika işlerinin birbirinden ayrılması, dinde reform yapılması, dini esasta çalışan Şer'ie Mahkemelerinin kaldırılması, Medeni Kanunun çıkarılıp Miras Hukukunun değiştirilmesi için ısrarlı mücadele vererek yazılar yazmıştır.⁹

II- D- Soyadı Kanunu

1934 yılına kadar Türkiye'de soyadı kullanılmıyordu. Vatandaşlar sadece öz adları ile alındıklarından toplum ilişkilerinde çok sağlıklı bir yapılanma yoktu. Nüfus kayıtları karmakarışıkta. Askere alma işlemlerinden, iktisadi ilişkilere kadar soyadı yokluğu yüzünden büyük zorluklarla karşılaşılıyordu.

1934 yılında kabul edilen “ Soyadı Kanunu “ ile her Türk vatandaşının öz adından başka soyadı taşıması zorunlu tutuldu. Soyadları Türkçe olacak, rütbe, memuriyet, yabancı ırk ve ulus adlarıyla ahlaka aykırı ve gülünç olan kelimeler soyadı olarak kullanılamayacaktı. Türkiye'deki her yeniliği izleyen Kıbrıs Türk toplumu da Atatürk'ün çıkardığı Soyadı Kanunu hemen uygulamış ve hiçbir yasal zorunluluk olmaksızın soyadı almışlardır. 1935 yılından itibaren başta Kıbrıs Türk aydınları olmak üzere geniş halk kesimi öz Türkçe soyadı aldıklarını gazetelerden yayınlamaya başlamışlardır. Söz'ün ve Kıbrıs'ta yayımlanan diğer Türkçe gazetelerin 1935 ve 1936 yıllarındaki sayılarında Kıbrıslı Türklerin aldıkları soyadlarını duyurmaları devam etmiştir. Örnek olarak Söz gazetesi sahibi Mehmet Remzi Bey 1935 yılından itibaren OKAN soyadını kullanmaya başlamıştır.¹⁰

⁹ S. İsmail- E. Birinci, *Atatürk Döneminde Türkiye Kıbrıs İlişkileri*, 251- 259.

¹⁰ *Ibid.*, 260-263.

Böylece Kıbrıs Türkleri soyadı olarak Atatürk inkılâplarına bağlılıklarını bir kez daha kanıtlamışlardır. Hiçbir yasal zorunluluk olmamasına rağmen Kıbrıs Türkleri soyadı almak için yoğun bir ilgi göstererek Soyadı Kanunu-nu benimsediğini ortaya koymuştur.

III- OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE KIBRIS TÜRK KADINLARININ SOSYO - EKONOMİK VE TOPLUMSAL DURUMLARI

Kıbrıs Adası'nın 1571 yılında Osmanlılar tarafından fethedilmesinin ardından burada yaşamakta olan Hıristiyan nüfusuna ek olarak, Anadolu'dan Müslüman Türk nüfusu da adaya iskân edilmiştir. Kıbrıs'a gelen bu yeni etnik-dinsel unsurla birlikte Osmanlı'nın kurduğu yönetim yoluyla, İslam hukuku da adaya yerleşmiş ve yüzyıllardır adada yaşamakta olan Hıristiyan Ortodoks nüfusunu da etkileyerek kadın ve aile yaşamı üzerinde önemli etkiler yapmıştır.

Kişi ve aile ahlakı konusuna büyük önem veren Osmanlı- İslam Aile Hukuku, 16. yüzyıldan çok önce şeriat kurallarına göre kadın ve aileye ilişkin kurallarını oluşturmuş ve Müslüman olmayan tebaanın yaşam tarzına büyük özerklik tanımışsa da, devletin resmi dini olarak Osmanlı Müslüman toplumunun sosyal ve ekonomik yaşamını derinden etkilemiştir. Kıbrıs'ın Osmanlı yönetimine geçmesinden sonra Kıbrıs'taki Hıristiyan halkla Anadolu'dan getirilip adada iskân edilen Müslüman - Türk aileler birlikte yaşamaya başlamışlardır. Adaya getirilen İslam hukukunun uygulanması, Kadılar ve Şer'ie Mahkemeleri tarafından sağlanmıştır. Müslüman kadınlar yanında Rum Ortodoks nüfustan kadınlarda zorunlu olmamasına rağmen İslam hukuku uygulanmıştır.¹¹

Osmanlı'nın adayı fethinden 25 yıl sonra, yani 1595'lere gelindiği zaman özellikle Lefkoşa çevresindeki bazı köyler ve belki de bütün Kıbrıs'taki kadınlar Şer'ie Mahkemelerine başvurmaya başlamışlardı. Kıbrıs'taki kadınlar erkeklere tanınan yasal hakların çoğundan yararlanabilmekte ve bu hakların güvence altına alınması için mahkemeye başvurma olanaklarını eşit derecede kullanabilmekteydi. Kadınlar özellikle evlilik, miras ve boşanma ile ilgili sorunlarını çözümlenmede, kendi geçimleri için gerekli destek veya nafakayı almak ya da kendi kişisel mülkünü kullanmayı gü-

¹¹ Ahmet An, "Osmanlı Dönemindeki Kıbrıs'ta Kadın ve Hukuk", *Tarih ve Toplum*, 165.Sayı (2000), 202-203.

vence altına almak için veya evlilik içinde görülen fiziksel zor kullanmayla ilgili şikâyetleri üzerine Şer'îye Mahkemelerine başvuruyorlardı.¹²

Kıbrıs'taki İslam Aile Hukuku, kadının ve çocukların geçimini sağlama görevini erkeğin sorumluluğu altına vermişti. Evlilikler kızın babası veya erkek akrabaları tarafından yaptırılırdı. Evlilik, İslam Hukukundan dolayı herhangi resmi devlet veya dini kuruluşlara bağlı olmayan, tamamen özel bir sözleşmeydi. Boşanma basit bir işlem olup evlilik sözleşmesinin tek yanlı olarak koca tarafından bittiğinin ilan edilmesi ile sona ermekte idi. Boşanma normalde tek yanlı olarak koca tarafından ilan edilmekteydi. Şer'îye Mahkeme tutanaklarında kadınların geleneksel tarım sistemi veya aile yaşamı dışında çalıştığına ilişkin hemen hemen hiçbir kayıt bulunamamıştır. Osmanlı sosyo-ekonomik sistemi, kadınların etkinlik alanını kısıtladığından, kadınlar dükkân sahibi, tüccar veya zanaatkar olamazdı. Pamuk ipliği eğirmek ve yünlü kumaş dokumak bunların dışında kalan işlerdi.¹³

XX. yüzyılın başlarına gelindiğinde adada yaşayan Türk ve Rum toplumlarının durumuna bakıldığında Hıristiyan cemaat sanayileşme ve ticari sahalarda etkin bir faaliyet ve esnaflık . mesleğine karşı meyilli olurken Türkler daha ziyade el sanatları ile ilgilenmekte, çiftçilik ve çobanlık yaparak hayatlarını kazanmaktaydı. Kıbrıslı Türk kadınlarının durumu da özellikle ekonomik olarak erkeklerden daha kötü durumdaydı. Dini taassup nedeniyle kadınların girişimciliği söz konusu değildi. Onlar ancak erkekleri ile birlikte tarlada çalışmakta, bu bağlamda çift sürmek, zeytin ve harup silmek, harman savurmak, patates ve soğan sökmek, pamuk toplamak veya davar beklemek gibi görevleri de üstlenmekte idiler. Bu tarla ve ova işlerinin dışında ev dâhilinde terzilik, dokumacılık, yemeni işleme, hamur yoğurup ekmek yapma, süttten hellim, yoğurt ve katık üretme gibi işlerle de ilgilenmekteydiler.

IV- ATATÜRK İNKILÂPLARININ KIBRIS TÜRK KADINLARI ÜZERİNE ETKİLERİ

Kıbrıs Türk kadınlarının siyasal ve toplumsal hayatta çağdaş dünya ölçütlerinde yerini alması zamanla olmuşsa da, Atatürk İlke ve İnkılâplarının Kıbrıs'ta benimsenip uygulanması önemli bir başlangıç oluşturmuştur. Atatürk İlke ve İnkılâplarının açtığı çağdaşlaşma yolunda özel olarak Kıb-

¹² Ibid., 204.

¹³ Ibid., 206.

rıs Türk kadınlarına siyasal, toplumsal ve hukuksal olarak büyük olanaklar sağlayan Kılık Kıyafet Kanunu, Medeni Kanun gibi inkılâpların yanında Harf İnkılâbı, Soyadı Kanunu, Şer'îye Mahkemelerinin kaldırılması gibi genel inkılâpların da çok olumlu sonuçları olmuştur. Kıbrıs Türk toplumunun genelinin Atatürk İlke ve İnkılâpları nedeniyle değişerek yenilenme yolunda katettiği mesafe, özel olarak Kıbrıs Türk kadınlarının konumuna da katkı yapmıştır. Kıbrıs Türk kadınlarının konumunu güçlendiren başlıca Atatürk İlke ve İnkılâpları şunlardır;

a- Kıyafet

Türkiye’de halk 1925 yılına kadar fesli, külahlı, şalvarlı ve peçeli kılık kıyafetleriyle karışık bir görünüşe sahipti. Atatürk Türk toplumunu uygar bir görünüşe kavuşturmak için Kastamonu’da şapka giyerek laik düşüncenin bir devamı olarak inancı kıyafetten ayırarak Türk insanını çağdaş dünyanın kıyafetine sokmak istemiştir.

Kıbrıs Türk’ü Atatürk Türkiye’inde gerçekleşen her yeniliğe ve inkılâba çok çabuk ve hızla ayak uydurmuştur. Atatürk’ün Kastamonu da şapka giymesi Kıbrıs Türkleri arasında da geniş ilgi uyandırmıştır. Kıbrıs’ta ilk şapka giyen Lefkoşa Belediye Başkanı Mustafa Fadıl Nekipzade fesini giyerek dönemin Türkiye Konsolosu Asaf Beyi de yanına alarak toplum arasında dolaşmıştır. Onun bu örnek davranışı toplum içinde büyük ilgi görmüş, şapka önce aydınlar sonra da toplum arasında benimsenmiştir. Sivil insanların birer birer şapka giymesinden sonra İngiliz Sömürge Yönetimi, memurların şapka giymesini engellemek için bir genelge çıkarmış ancak zamanla şapka giyilmesini kabul etmek zorunda kalmıştır. Kıbrıs Türk gazeteleri de şapka giyilmesi konusunda halkı teşvik edici yayınlar yapmışlardır. Örneğin 15 Haziran 1934 tarihli Söz gazetesi polislerin fes yerine şapka giymelerini öven bir haber vermiştir.¹⁴

Kıbrıs Türk kadınlarının çarşafı çıkarmaları da şapka ile birlikte olmuştur. Ses gazetesinin 1935 yılındaki 13. sayısında “Tesettür” başlıklı bir yazıda “ on - on iki sene evvel peçesiz sokağa çıkmanın günah, ayıp, hatta ifletsizlik olduğu”, “ Türkiye’de doğan güneşin huzmelerinin Kıbrıs’a uzandıktan sonra taassubun, cehaletin doğurduğu bu durumun sona erdiği ve adada örtünmeyenlerin sayısının, örtünenlerden fazla olduğu” belirtilmiştir. Yazıda daha sonra hala çarşaf ve örtünenlerin de bu fena adetten kur-

¹⁴ E. Yurdakul, **Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılâplarının Kıbrıs ‘ta Uygulanması**, 87- 88.

tulmaları, çünkü “ tesettür’ün erkeklerin hodgamlığı neticesi yerleşmiş bir Yahudi âdeti olduğu “ vurgulanmıştır. Yine Ses gazetesinin 7. sayısında “ Utanıyoruz Hanımlar” başlıklı bir yazıda “ kadınların milyonlarca hemcinsleri gibi çarşafı atarak kocaları ile veya kardeşleri ile eğlence yerlerine medeni bir tarzda gelmelerinin” öneminden bahsedilmiştir.¹⁵

b- Kadın Hakları

Kıyafet İnkılâbı ve kadın hakları Kıbrıs Türkleri arasında kolay ve hızlı benimsenen inkılâplar olmuşlardır ve Türkiye’ye göre daha hızlı gelişme göstermişlerdir. Kıbrıs Türk kadınları Türkiye’deki hemcinslerini örnek alarak sosyal hayata katılmaya, çeşitli dernekler kurarak örgütlenmeye, Kıbrıs Türk basınında yazılarıyla yer almaya başlamışlardır. Kıbrıs Türk basınında Ses gazetesinde “ U “ imzası ile özellikle kadın hakları ve Atatürk inkılâplarını savunan yazılar yazan Ulviye Hanım kadın haklarının savunulması açısından en iyi örneklerden biridir. Hukuk tahsili için Türkiye’ye giden Ses gazetesi sahibi Mithat Bey’le evlenen Ulviye Hanım Atatürkçü, aydın fikirli bir Kıbrıs Türk kadınıydı. İstanbul Arnavutköy Kolejinde mezun olan Ulviye Hanım 1937- 1938 yılları arasında yayınlanan EMBROS gazetesinin haftalık ilavesinde de kültürel konulara değinen Türkçe ve İngilizce makaleler yayınlamıştır.¹⁶

Ulviye Hanımın “U” mahlası ile yazılar yazdığı Ses gazetesi 29 Nisan 1935 yılında yayınlanmaya başlanmış; gazetenin daha ilk sayısında kadınlar âlemini ilgilendiren yazıların, dünya kadınlığının hareketleri ve faaliyetleri hakkındaki asli veya alıntı makalelerin yayınlanacağı, böylece Kıbrıs kadınlığının dünya kadınları arasındaki layık olduğu mevkiye yükselmesini temine çalışılacağı belirtilmiştir. Gazetenin 1. sayısında Ulviye Hanım “ U” mahlası ile yazdığı “ Kıbrıs Kadınlığına” başlıklı yazısında, o güne kadar Kıbrıs Türk basınında görülmeyen bir yaklaşımla, Atatürk’ün Türk kadınlığına verdiği hakları överek Kıbrıs Türk kadınlarının bu haklardan yararlanmasını gerektiğinin altını çiziyordu. Ulviye Hanım yazıda “ Kadınlığa en çok yakışan mevkiye yükselmemiz gereken şey okumak, tahsilimize itina etmek”tir diyerek kadınların” kendi haklarını müdafaa edecek kadar bilgi

¹⁵ Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Türk Basınında İz Bırakanlar** (Lefkoşa, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1988), 43.

¹⁶ Hüseyin Mehmet Ateşin, **Kıbrıs Müslümanların Türkleşme ve Laikleşme Serüveni**, (İstanbul, Marifet Yayınları, Ocak 1999), 54.

kesbettikten sonra, dünya kadınlığı gibi kanuni teşekküller yapıp kanuni yollardan haklarımızı arayabiliriz” diye yazmıştır.¹⁷

Yine Ses’in 24 Haziran 1935 tarihli 2. sayısında “ Kültür Sorunu “ başlıklı bir yazı kaleme alan Mithat Bey 1931 isyanından sonra hükümetin “ Zorla Okutmak Yasasını” geçirdiğini, ancak bu yasayı uygulamadığını, bu nedenle de birçok ailenin çocuklarını okula göndermediğini yazıyordu. Yazara göre hükümet “ Zorla Okutmak Yasasını” hayata geçirerek kitap eksikliğini giderilmesini istemekte, kız liselerinin yalnız muallime yetiştiren bir olmaktan çıkarılıp üniversitelere öğrenci hazırlayan bir kuruma dönüştürülmesini sevinçle karşılamaktaydı. Çünkü “ bundan sonra Kıbrıs’ın Türk kızlarından üniversite mezunları, doktorlar, dişçiler, kimyagerler, eczacılar, avukatlar, muharrirler, muhasipler, yüksek öğretmenler, âlimler ve daha birçok serbest meslek kadınları görmek” mümkün olabilecekti.¹⁸

Kıbrıs Türk basınına bakılmaya devam edildiğinde bir süre sonra Kıbrıs Türk kadınlarının sosyal hayata katılma yönünde adımlar atmaya devam ettikleri görülmektedir. Söz gazetesinin 31 Aralık 1932 yılındaki bir sayısında Ulviye Hanımında desteği ile Lefkoşalı kadınlardan bir kısmı bir araya gelerek çeşitli sosyal etkinliklerde bulunmak amacıyla “ Lefkoşa Türk Hanımlar Cemiyeti Hayriyesi “ni oluşturmalarından bahsedilmektedir. Ulviye Hanımın Ses’in 1935 tarihli 10 sayısının 3. sayfasında “ U” mahlaslı bir başka yazıda da, kızların spor yapmasını ve spor cemiyeti kurmalarının önermesi o günün koşullarında dikkate değerdir. Ses gazetesinin 26 Eylül 1935 tarihli 16. sayısında “ Lefkoşa Amerikan mektebinin en çalışkan ve en zeki öğrencisi Bayan Türkan Aziz’in hükümet tarafından Nörlük (Hemşirelik) tahsili için Beyrut Amerikan Üniversitesine gönderileceği” belirtilmiştir. Yine Ulviye Hanımın Ses gazetesinde 13 Şubat 1936 tarihinde “ U “ mahlası ile yazdığı bir yazıda, Türkiye üniversitelerine giren kız öğrencilerin her geçen yıl arttığı kaydedilerek bu durumun Kıbrıs Türk kadınlar içinde örnek alınması gerektiğini yazmıştır. Kıbrıs Türk basını kadın hakları konusunda her zaman hassas davranmıştır. Bu konuda en güzel örnek yine Söz gazetesinin 24 Nisan 1930 tarihli yayınlanan sayısında Türkiye’de kadınlara belediyeler için seçilme hakkı tanıyan kanununun kabulünden bahsedilerek övgüyle bahsedilmesi olmuştur.¹⁹

¹⁷ S. İsmail, *Kıbrıs Türk Basınında İz Bırakanlar*, 18- 24.

¹⁸ *Ibid.*, 27.

¹⁹ S. İsmail- E. Birinci, *Atatürk Döneminde Türkiye Kıbrıs İlişkileri*, 269- 273.

c- Medeni Kanun Ve Şer'îye Mahkemeleri

Şer'îye Mahkemeleri Osmanlı yönetiminin belli başlı yargı organı olarak yüzlerce yıl işlevini sürdürmüştü. Kıbrıs 1571 yılında Osmanlı idaresine geçince Şer'îye Mahkemeleri burada da kurulmuş ve görev yapmıştı. İngiltere'nin adayı Osmanlı'dan kiraladığı 4 Haziran 1878 yılı İttifak Antlaşması sonrası yapılan 1 Temmuz 1878 tarihli ekle, Kıbrıs'taki Müslüman halkın toplumsal yaşamını düzenleyen dini meselelerine bakmak şartıyla Şer'îye Mahkemelerinin varlıklarının devamına karar verilmişti.

1882 yılında yayınlanan Mahkemeler Emirnamesi ile, Şer'îye Mahkemelerinin varlığı ve işlevi İngiliz Sömürge Yönetimi tarafından kabul edilmişti. 1927 yılında yayınlanan bir başka Emirname ile de Şer'îye Mahkemelerinin devamı sağlanmış ancak yargılama hakkına ilişkin yetkileri sadece dini konularla sınırlandırılmıştı. Böylece Şer'îye Mahkemeleri 1927 yılından itibaren evlenme, boşanma gibi aile meselelerini görmek, vakıfların tescil işlemlerini yapmak ve yetimlerin idaresini üstlenmek gibi görevlere sahipti. Ancak hükümlerini verirken dayandıkları kayıtlı ve düzgün yasaları ve kuralları yoktu. Bundan dolayı ihtiyacı tatmin edememekte böylece Kıbrıs Türk toplumunda hem aydın hem de toplumun değişik kesimlerince mahkeme kararları şikâyet konusu olmaktaydı. Kıbrıs Türkleri bu konudaki şikâyetleri Türkiye'de Medeni Kanun kabul edilmeden önce dile getirmişlerdi. Türkiye Büyük Millet Meclisinde 1926 yılında Medeni Kanunun kabul edilmesi ile şikâyetleri artarak talep haline gelmeye başlamıştır.²⁰

13 Mart 1926 tarihli Söz gazetesinde "Türk Mebuslarımızın Vezaifi" başlıklı bir yazıda Mehmet Remzi Okan, Türkiye'deki kabul edilen Medeni Kanunun Kıbrıs'ta da uygulanması gerektiğini yazmıştı. 1926 yılında Kıbrıs'a vali olarak gelen Sir Ronald Stors'un döneminde Kıbrıs Türklerinin Medeni Kanunun kabulü konusundaki istekleri yeni valinin ilk iş olarak ele aldığı konu olmuş ve Şer'îye Mahkemelerinin ıslahı için komisyon kurması toplumda umut yaratmıştır. Ancak Komisyonun çalışmalarını bitirip valiye sunduğu rapor Kıbrıs Türkleri arasında hayal kırıklığına uğratmıştır. Çünkü Türk aydınlarının asgari talepleri bile raporda yer almamıştır. Tartışmalar 1928 yılına kadar sürmüştür. Mehmet Remzi Okan Söz gazetesinde yazdığı bir yazıda Şer'îye Mahkemelerinden dolayı Kıbrıs Türklerinin içine düştüğü durumu anlatırken, Cengizzade Rıfat Bey de toplumun

²⁰ E. Birinci, **Necati Özkan-1899/1970**, (Lefkoşa: Necati Özkan Vakfı Yayınları, Cilt: II, 1998), 80.

hukuki ve toplumsal ihtiyaçlarına cevap verebileceğini düşündüğü bir tasarıyı İngilizce olarak kaleme alıp müsteşarlığa sunmuştur. Tasarıda Şer'i Kanunların eski oluşunda bahsedilerek sosyal hayatı düzenleyecek hukuki tedbirlere yer verilmiştir.²¹

1930 sonbaharında Kavanin (Yasama) Meclisindeki 3 Türk üyenin belirlenmesi için yapılan seçimlerde yenilikçi ve genç adayların seçilmesi Kıbrıs Türklerini yeniden umutlandırmıştır. Kavanin Meclisi azalığına seçilen Necati Özkan, Mahkeme Başkanı Zekâ Bey ve Doktor Eyyub Bey Sömürge yönetimine karşı daha örgütlü ve güçlü olmak için Nisan 1931'de toplumun temsilcilerinin katılımı ile Milli Kongre toplamaya karar vermişlerdir. 1 Mayıs 1931'de toplanan Milli Kongrede Lise, Müftülük, Şer'ie Mahkemeleri ve Evkafın yönetimi konuları ele alınarak tartışılmıştır. Milli Kongrenin Merkez Heyeti özellikle Türk Medeni Kanununun kabulü için hükümete tavsiyelerde bulunarak Şer'i Kanunların önleyemediği bin bir aile faciasına dikkat çekmişlerdir.²²

Kavanin Meclisi üyesi ve Halkçı hareketin lideri olan Necati Özkan ve arkadaşları İngiliz Sömürge Yönetimine karşı verdikleri mücadelede, Şer'ie Mahkemelerin kaldırılarak Türk Medeni Kanununun kabul edilmesi ve adalet mekanizmasının Atatürk inkılâplarının öngördüğü modern yasalar çerçevesinde yeniden düzenlenmesi için ısrar etmişlerdir. Kıbrıs Türkleri'nin bir " Aile Hukuku Kanunu "na duyduğu ihtiyacı Necati Özkan özellikle savunmuş, yürürlükteki Veraset Kanununun da yetersiz ve anti demokratik olduğunu ileri sürmüştür. Necati Özkan Aile Hukuku Kanunu ile ilgili yazdığı bir yazıda Türkiye'de Medeni Kanunun kabulü ile birlikte Kıbrıs hükümetinin de Kıbrıs Türkleri için bu Aile Hukuku Kanununu kabul etmesi gerektiğini belirtmiştir. Yine Veraset Kanunu ile ilgili olarak yazdığı diğer bir yazıda, miras ve evlenme davalarına bakan Şer'ie Mahkemelerinin, bu davaları Türkiye'deki Medeni Kanunda yer alan Nizamiye Mahkemelerine devredilmesini ve Medeni Kanununun Kıbrıs'ta da uygulanmasını hükümetten talep ettiklerini belirtmiştir. Kıbrıs Türk toplumunun Rumların .Enosis istekleri karşısında Kıbrıs'ta statükonun devamını istemesini hükümetin dikkate alması gerektiğini belirten Özkan, sözü Şer'ie Mahkemesi ve Aile Kanununa getirerek, hükümetinde Kıbrıs Türk toplumunu alakadar eden meselelerde halkın arzusuna göre iş yapması gerektiğini vurgulamıştır.²³

²¹ E. Yurdakul, **Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılâplarının Kıbrıs 'ta Uygulanması, 85.**

²² A. Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs, 245- 247.**

²³ E. Birinci, **Necati Özkan- 1899/1970, 86- 87.**

Kıbrıs'ta Şer'îye Mahkemeleri ve Medeni Kanuna ilişkin tartışmalar böyle uzayıp gitmiştir. 1938 yılında İngiliz Sömürge Yönetimi Valisi Sir Palmer Kıbrıs Müslümanları için geniş kapsamlı bir Medeni Kanununun hazırlanması amacıyla Aile Kanunu hazırlatmaya karar vermiş ve başsavcılığın başkanlığında beş kişilik bir komisyon kurulmuştur. Resmi gazetesinin 20.1.1939 tarihli sayısında “Kıbrıs Müslümanlarına Mahsus Evlenme ve Boşanma Kanun Gerekçesi” ve “Müslüman Yetimlerin Menkul ve Gayri Menkul Malları Hakkında Kanun Tasarısı”, 24.1.1939 tarihli sayısında da “Kıbrıs Müslümanlarına Mahsus Evlenme ve Boşanma Kanun Tasarısı” yayınlanmıştır. Ancak tasarılar Kıbrıs Türk aydınlarının ve özellikle Türk avukatlarının baştaki sevincini yarıda bırakmıştır. Lefkoşa'daki Türk avukatlar tasarıları incelemişler ve birçok kısımların uygulanması imkânının olmadığı sonucuna varmışlardır. Tasarılarda yapılması gereken değişiklikleri hazırlayarak hükümete sunmuşlar ancak herhangi bir sonuç alınmadığından, tasarılar kanunlaşarak yeni kanunların yürürlüğe girmesine kadar uygulanmıştır. Yeni Aile Kanununun belki de en olumlu maddesi poligaminin (çok eşlilik) yasaklanması olmuştur.²⁴

Kıbrıs Türk toplumunun Şer'îye Mahkemeleri ve Medeni Kanunla ilgili tavırları 1930'lu yıllardan başlayarak 1950'li yıllara kadar devam etmiştir. Sadece Kıbrıs Türk basını değil siyasi partileri de bu konuda mücadele vermiştir. 23 Nisan 1943 tarihinde Dr. Fazıl Küçük liderliğinde kurulan Kıbrıs Türk'tür Partisi İngiliz Sömürge Bakanlığı'nın özel temsilcisi Sir Parkinson'un Ağustos 1944'de Kıbrıs'ı ziyaretinden faydalanarak “Kıbrıs Türk Toplumunun isteklerini içeren” bir dilekçe hazırlayarak valiliğe sunmuştur. 12 madde altında toplanan bu taleplerin içinde Şer'îye Mahkemelerinin Evkaftan ayrılarak Türk Medeni Kanununun Kıbrıs'ta aynen uygulanması maddeleri de vardır.²⁵

1940'lı yıllarda toplum yapısındaki gelişmenin göz önüne alınarak dini kurallara göre tanzim edilmiş Aile Hukukunun Cumhuriyet Türkiye'sinde olduğu gibi medenileştirilmesi konusunda Halkın Sesi gazetesi de önemli bir mücadele vermiştir. 5 Ağustos 1943 tarihli Halkın Sesi gazetesinde çıkan bir yazıda köşe yazarı Yavuz “...herhangi bir erkek karısını boşamada ısrar ettikten sonra hâkimlerimizi mesul tutacak bir nokta mevcut olmadığı şüphesiz değil midir? Gerçekte asıl mesul Şer'î Kanunlarımız ve o ka-

²⁴ E. Yurdakul, *Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılâplarının Kıbrıs'ta Uygulanması*, 87.

²⁵ Hüseyin M. Ateşin, *Kıbrıslı Müslümanların Türkleşme ve Laikleşme Serüveni*, 39.

nunları hâkim kılan kuvvettir.” diye yazmıştır. İngiliz Sömürge Yönetiminin 28 Eylül 1944’de “ Evlenme ve Boşanma Kanun Layihası” ismi ile eskisinden farklı olmayan yeni bir uygulamayı Resmi Gazetede yayınlaması Kıbrıs Türk toplumunun aydın kesimlerini memnun etmemiştir. Bu konuda 10 Mayıs 1947’de Halkın Sesi gazetesinde yazan Avukat R. Rauf Denktaş, “ aile bağlarını modern kanunlarla kuvvetlendirme zamanının çoktan geçtiğini “ belirterek, hükümetin bu konuda adım atmasını istemiştir.²⁶

Dönemin Kıbrıs Türk basınında çıkan yazılara göz atıldığında, Ateş gazetesinin 15 Ocak 1947 91. sayısında “ Cemaatimizin Eksiklikleri Çoktur “ başlıklı **bir** yazıda, Kıbrıs Türklerinin sıralanan eksikliklerinden biri arasında Aile Kanunlarının medeni olmayışı **yer** almaktadır. Hürsöz gazetesinin 31 Nisan 1948 tarihinde yayınlanan sayısında Avukat Fadıl Korkut “Şer’iye Mahkemeleri” başlıklı yazısında “Şer’iye Mahkemelerin Türkiye’deki aile hukukuna dayanarak yeni bir Aile Kanunu ile teçhiz edilmesi ve devamı”nı savunur.²⁷

1948 yılında İngiliz Sömürge Yönetimi valisi Lord Winster tarafından Kıbrıs Türklerinin sorunlarını saptamak ve bu sorunların halledilmesi için bir rapor hazırlanması amacıyla “ Türk İşleri Komisyonu “ oluşturulmuştur. Genellikle Kıbrıs Türk toplumunun sorunlarına İngiliz Sömürge Yönetiminden olumlu bir yaklaşım görmeyen Kıbrıs Türk toplumu bu komisyonun kurulmasını memnuniyetle karşılamıştır. Komisyonunda görev alan kişiler de Kıbrıs Türk toplumunun aydın ve lider kadrosundaki kişilerden oluşturulmuştur. 11 Haziran 1948’de göreve başlayan Türk İşleri Komisyonu 1 Ekim 1949’da ara raporunu hazırlayarak toplumun bilgisine sunmuştur. Kıbrıs Türk basını da bu ara raporun birçok bölümünü yayınlayarak üzerinde yorumlar yapmış ve bir an önce hükümet tarafından uygulanmaya konulmasını istemiştir. Toplumun ileri gelen kişileriyle kuruluşlarının raporu olumlu bulup desteklemelerinde, komisyon çalışmalarının açık, kapsamlı ve ada çapında her kesimin temsilcileriyle yapılan fikir alışverişine dayalı katılımcı bir tutumun izlenmesinin payı olmuştur.

Türk İşleri Komisyonunun ele alıp ara rapor hazırladığı beş konu vardır; 1- Evkaf, 2-Müftülük. 3- Aile Kanunu, 4- Maarif, 5- Şer’iye Mahkemeleri. Bunlardan konumuzu ilgilendiren Aile Kanunu ve Şer’iye Mahkemeleri ile ilgili alınan kararlar şunlardır:

²⁶ Ibid., 65- 66.

²⁷ S. İsmail, **Kıbrıs Türk Basınında İz Bırakanlar**, 146.

Şer'îye Mahkemeleri Tasarısı: Hazırlanan taslak ara rapora göre;

- Şer'îye Mahkemeleri bundan sonra yeni adıyla “ Türk Aile Mahkemeleri “ olarak görev yapmalıydı.
- 1927 Mahkemeler Emirnamesi hükümlerine uygun olarak dini konulardaki yargı işlevlerini, tasarlanan Aile Yasası ile birlikte sürdürmeli; örneğin Aile Mahkemesi yargıcı Aile Yasasında öngörülen görevlerine ek olarak evlenme ve boşanmaların da kaydını yapmalıydı.
- Aile Mahkemesi yargıçlarının maaşları ve harcırahları İngiliz Sömürge Yönetimi bütçesi tarafından karşılanmalı, atamaları da vali tarafından yapılmalıydı.
- Aile Mahkemesi yargıçlarının o günkü yargı alanları aynen korunmalıydı.

Rapor, tavsiyelerini dayandırdığı gerekçeleri izah ederken, Şer'îye Mahkemelerinin baktıkları davaların dini konuları ilgilendirdiğini ve Türklerin kendilerine özgü aile yaşamları olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle buna alışık olan yargıçlar, aile meseleleriyle ilgili davalara bakmaya devam etmeliydiler. Ayrıca Türk aile geleneklerine göre ailevi meselelerle ilgili davaların Müslüman olmayan bir yargıç tarafından görülmesi toplumca kabul edilemeyecek bir durum olacaktı.²⁸

Aile Yasası Tasarısı: Türk İşleri Komisyonu raporunda, Şer'î Kanunlarının içinde bulunulan zamana göre katı olmasından dolayı değiştirilmesi gerektiği görülmektedir. Bu konuda Kıbrıs Türk toplumu Türkiye’de kabul edilen 1926 yılındaki Medeni Kanununda Şer'î Kanunların çağdaş ve günün koşullarına uygun hale getirilmesini örnek almışlardır. Rapor taslağında Aile Yasası ile ilgili olarak ele alınan konulara bakıldığında;

- Evlenme yaşı Şer'î Kanunlara göre küçük bir kız ya da erkek çocuğun vasisinin kararına bırakılmıştı. Tasarlanan Aile Yasası ile birlikte bir erkeğin 18, kızında 16 yaşını doldurmadan evlenme mukavelesi yapması mümkün olmayacaktı. Ayrıca akıl hastaları bu yaşa gelmiş olsa da evlenme mukavelesi yapamayacaktı.
- Tasarlanan yasaya göre evlenme tarihinden 15 gün önce, evleneceklerin adları bir liste halinde evlenecek kişilerin yaşadığı yere görülebilecek şekilde asılacaktı. Evlenecek çift birlikte evlendirme dairesine giderek ev-

²⁸ A. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs*, 404- 405.

lendirme memurunun huzurunda evlenme isteklerini açıkça beyan edecek ve vekil aracılığı ile evlenemeyecekti. Şer'îye Kanunlarına göre evlenmek için böyle bir kayıt ve beyana gerek yoktu.

- Yargıçlar evlenme ve boşanma kayıtlarını yapacaktı. Büyük köylerde ve ilçelerde bu görevi Aile yargıçlarının atayacağı kişiler üstlenecekti.
- Tasarıda poligami (çok eşle evlilik) yasaklanmıştı. Şer'î Kanunlarında ise aynı erkeğin dört kadınla evlenebilmesine izin verilmişti. Tasarıda ayrıca başlık parası bir evliliğin yapılabilmesi için koşul sayılmamaktaydı.
- Tasarlanan yasaya göre ayrılma ve boşanma için zina suçu, akıl hastalığı, tarafların rızası, en az iki yıllık terk, ciddi kötülük gibi makul gerekçeler olmalıydı. Şer'î Kanunlarında olduğu gibi erkeğin kadını tek yanlı isteğine bağlı olarak boşaması yeni Aile Kanununun taslağına göre mümkün olmayacaktı. Ayrıca kadınında boşanmak için mahkemeye başvurma hakkı olacaktı.²⁹

Böylece Türk İşleri Komisyonunun hazırladığı Aile Yasasının Şer'î Kanunların çağdaş olmayan uygulamalarına son verip Kıbrıs Türk toplumunun uygar dünyanın bir parçası olma amacı içinde olduğu görülmektedir. Aile Yasası tasarısı Atatürk'ün bu yöndeki inkılâplarından ve Türkiye'deki uygulamalardan esinlenerek hazırlanmıştı. Tasarlanan Aile Yasası boşanan veya ayrılan çiftlerin çocuklarının velayetinden, karı- koca yaşamındaki işbirliği ve karşılıklı sevgi, saygı ve anlayış ilişkilerine, yetimlerin mal varlıklarının yönetimine kadar çeşitli aile konularını da çağdaş kurullarla düzenlemişti. Türk İşleri Komisyonu ara raporunu 1949 yılında valiliğe sunmuştu. Ancak İngiliz Sömürge Yönetimi raporda önerilenleri derhal uygulamaya koymak yerine ihtiyatlı bir biçimde davranmayı tercih etti ve Komisyonun bu önemli konularla ilgili tavsiyelerini ancak 1950'li yıllarda aşama aşama hayata geçirildi. Şer'îye Mahkemelerinin kaldırılarak Türkiye'de uygulanmakta olan Türk Medeni Kanunu'nun Kıbrıs'ta Kıbrıs Türk toplumunda uygulanması ve böylece Aile Mahkemeleri kurulması başta olmak üzere Evkaf İdaresi, Okullar gibi çok önemli konuları içeren Türk İşleri Komisyonu ara raporu İngiliz Sömürgeler Bakanlığı'nın olumlu raporunun ardından hayata geçirilmiştir. Yeni Aile Kanunu ile Türk Aile Mahkemeleri Kanunu 1951 yılındaki resmi gazetede yayınlamıştır. Türk Aile Kanunu 1951 yılında Türk Aile Mahkemeleri Kanunu 1954 yılında uygulamaya geçmiştir.³⁰

²⁹ Ibid., 405- 406.

³⁰ Ibid., 407.

SONUÇ

1571 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Kıbrıs'ı fethetmesi ile Anadolu'dan Kıbrıs Adasına gönderilen Kıbrıs Türkleri tarihinin hiçbir döneminde Türkiye ile ilişkilerini kesmemişlerdi. Türkiye ile Kıbrıs Türkleri arasında sosyal, kültürel ve sportif temaslar karşılıklı olarak hemen hemen her devrede devam etmişti. Atatürk'ün önderliğindeki Türk Kurtuluş savaşını büyük ilgi ve heyecanla takip eden Kıbrıs Türkleri imkân buldukça bu mücadeleye katkıda sağlamışlardır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonrada bu ilgi ve heyecanları artarak devam etmişti.

Cumhuriyet döneminde Türkiye'de gerçekleşen her gelişme Kıbrıs Türklerini yakından etkilemiş, Atatürk İlke ve İnkılâplarının hepsi Kıbrıs Türkleri tarafından hiçbir zorlamaya tabi olmadan benimsenmiştir. Bu dönemde özellikle Kıbrıs Türkleriyle Türkiye arasında başlatılan ve gelişen ilişkilerde Ankara'nın Kıbrıs Türk halkının özellikle eğitim- öğretim, dil ve kültür konularıyla yakından ilgilenmesi Türkiye'ye olan bağlılığın pekişmesine ve Atatürk inkılâplarının Kıbrıs'ta yaygınlaşıp kökleşmesine yardımcı olmuştur. Bunda Kıbrıs Türk basınının ve Atatürkçü aydın kesimin de büyük katkısı olmuştur.

Ancak Kıbrıs'ta 1931 yılında gerçekleşen Rum isyanından sonra 1943 yılına kadar İngiliz Sömürge Yönetimi yalnız Rumlara değil Kıbrıs Türklerine karşı da baskı dönemi başlatmıştı. Bu dönemin en önemli özelliği Kıbrıs Türkleri ile İngiliz Sömürge Yönetimi arasındaki ilişkiler daha çok eski geleneksel Türk ailelerinden gelen atanmış bir memur tarafından yönetilmeye başlamıştı. Bu kişiler her ne kadar saygın ve güvenilir kişiler olsalar da bir bütün olarak toplumdan kopuktular. Bu yöneticiler Türkiye'deki devrim hareketlerinin çağdaşlaşma sürecine yabancı kaldıkları için bu dönemde Atatürk'ün dini, sosyal ve hukuki devrimleri Kıbrıs'a geç ulaşmış ve geç uygulanmıştır. Ancak 1943 yılından sonra Kıbrıs Türkleri İngiliz Sömürge yönetiminin baskıları hafifletmesinin de etkisiyle de toplumsal haklarının tanınması için (Evkaf, Din İşleri, Aile Mahkemeleri vs..) ve bunların toplum tarafından yönetilmesinin sağlanması yönünde daha ciddi ve örgütlü olmak gerektiğini kabul etmişleridir. Dil, Alfabe, Kıyafet İnkılâpları yasa gerektirmediği için Kıbrıslı Türkler tarafından derhal uygulanmış ama Atatürk İlke ve İnkılâpları arasında İngiliz Sömürge Yönetimi yasal bir düzenleme yapmadan uygulama olanağı olmayan Aile Yasası ve Aile Mahkemeleri ancak 1950'li yıllarda yasal olarak gerçekleşebilmiştir.

Atatürk İlke ve İnkılâplarının sadece Kıbrıs Türk toplumunun bütünü-
nün değil, özel olarak Kıbrıs Türk kadınlarının da çağdaşlaşması ve toplum
içinde var olan konumlarının değişmesi açısından geniş etkileri olmuştur.
1920’li yıllara kadar daha ziyade ev dışında herhangi bir varlığı olmayan
Kıbrıs Türk kadınları, bu tarihten sonra gerek toplum hayatında gerekse bas-
sın yayın kuruluşları olmak üzere iş yaşamında etkin rol oynamaya başla-
mışlardır. Toplumsal ve siyasal durumlarının yanında daha önemlisi hukuk-
sal olarak da yeni Türkiye Cumhuriyeti’nde kabul edilen Medeni Kanun,
Soyadı Kanunu, Harf İnkılâbı, Kılık Kıyafet İnkılâpları gibi inkılâplarla top-
lum içinde çok daha güçlü ve adil bir statüye kavuşmuşlardır. Böylece Ata-
türk İlke ve İnkılâpları Kıbrıs Türk kadınlarının toplum içinde hak ettiği ye-
ri alması konusunda Kıbrıs Türk toplumunda öncü rolü oynamıştır. Bunda
Kıbrıs Türk toplumunun Türkiye’ye karşı olan ilgi ve sevgisi ile Atatürk’e
olan hayranlıkları etkili olmuştur. Zaman içinde kadın hakları ile ilgili ge-
lişmeler daha da pekişerek çağdaş dünya ölçütlerini yakalamıştır. Ama bu
aşamaya gelmesinde Atatürk İlke ve İnkılâplarının Kıbrıs Türk toplumu
ve kadınları katında başlattığı itici modernleştirme gücünün önemi özelli-
le gözardı edilmeyecek bir unsurdur.